

ADORJÁNI PANNA

ELBORZADUNK, HOGY GYÖNYÖRKÖDTÜNK

Szvoren Edina: *Az ország legjobb hóhéra*

■ Van valami hátborzongató abban, ahogy Svzoren Edina legújabb novelláskötetének szereplői egyszerre tűnnek a legváltozatosabbnak és mégis rémisztően hasonlatosnak – egymáshoz és hozzánk is. *Az ország legjobb hóhéra* huszonkilenc rövidebb prózájában a jelen és közelmúlt Magyarországnak (és nemcsak Budapestnek!) különféle arcai jelennek meg feszesre húzott, kopogós szenvtelenséggel megírt jelenetekben. Nők, férfiak, gyermekek vegyesen szerepelnek elbeszélőként, pár novella pedig egyes szám harmadik személyben íródott, de mindenik változatban közös a rövid, zárt mondatos szerkesztés és az egyenes, már-már sivár hanglejtés.

Az egyik novellában strandolnak („a lányom, a férjem meg én”), és a szülők kissé aggodalmasan nézik a tanárával csevegő lányukat, aki egyébként kevés szóval szereti a főtt kukoricát. Egy másik írásban lakásvásárban vagyunk, elhalálozott holmijait adják el a hozzátartozók, megint máshol anyát látunk közvetlenül a szülés után („Anyá vagyok, emlékeztetem magam.”). A lakását eladó fényképész mindegyre visszajár az új lakóhoz, a fővárosban tanuló testvérpár esténként a radiátoron ülve fogadnak, hogy hányan vesznek alkoholt a szemközti éjjel-nappaliban, a hűg pedig a szülőkkel való szkájpoláskor dupla pulóvert vesz fel és cukorkát szopogat a szájában, hogy a szülei ne vegyék észre, hogy egyre soványabb, a sérült fiú tizennegyedik születésnapján Olaszországba vonatozik az elvált édesapjához, ahol a sok főtt kukoricától „felmaródások” keletkeznek a szájára. Az egyik szereplő egy politikus lányával jár, a szülők pedig, akik Witman lányoknak becézik őket, „a nemi szervek nevét nyilvánosan is ki merik mondani”.

A vak fiútól született csecsemőt az anya csak a napi ötszöri szoptatás alkalmával láthatja, akkor is csak a boltban, ahol dolgozik, miközben a főnöke zavartan elmenekül a helyszínről. A meddő házaspár irigykedve hallgatja a szomszédban lakó ítélet-végrehajtó és felesége újszülött gyermekét, és attól rettegnek, hogy ha a férjnek megemelik a fizetését – hiszen ő az ország legjobb hóhéra –, elköltöznek egy nagyobb lakásba, és akkor „semmi nem marad nekünk [...], csak [...] egy háttárok és minőség nélküli élet, amiben mintha nem is létezne halálbüntetés”.

Azok a világok, amelyek ezekből az írásokból felsejlenek, egyszerre földhözragadtak és hatnak szürreálisnak. Ez a feszültséggel teljes érzet egyrészt a meglepésszerű képzettársításoknak köszönhető: a magokkal teli gyógyszeresdoboz kinyitására hörgéssel felelő kislány a *Kinderszenen* sorozat *Felszámolás* c. darabjában vagy egy másik novellában a bonszájgyerekeknek nevezett intézetisek groteszk, de mégis valóságos figurák, akiknek furcsa sorsában a boldogtalanság és korlátozottság már-már sorsszerűnek, helyesebben természetesnek tűnik. A kilátástalanság és bezártság határozza meg a Høy Trane-fúrótoronynál dolgozók mindennapjait is, ahol az elbeszélő egy rövid éjszaka erejéig intim kapcsolatba kerül a vele együtt dolgozó francia szobatársával, akit nem sokkal később a féltékeny lengyel munkatárs lök be a tengerbe. Nem is annyira a sodródás vagy az elveszettség érzete, inkább valami zsigeri, ösztönyszerű elv vezérli azokat a néha borzasztó, néha egyszerűen csak amorális tetteket, amelyek ezek az emberek elkövetnek. A szövegek különleges ellentmondásosságát másrészt a nyelvezet is alakítja: a novellák nagy része ugyanis (főleg az egyes szám el-

ső személyben írtak) egyszeri naplóbejegyzések vagy jegyzetek tömör, manírtól mentes mondataira emlékeztet – mintha a közlendő pontossága és a történések szigorú lejegyzése volna a legfőbb szempont. Ezek a rendszerint rövid mondatok közé („Folytatom a munkát.”, „Hegyeztem a fülem.”, „A korrepetitort úgy hívják: hétfői lány.”) aztán szinte észrevétlenül ékelődnek rendkívül költői, illetve furcsa, szürreális gondolatok vagy képek. „Mikor kihűlt a kukoricám, balról jobbra ettem, mintha még nem hagytam volna abba az olvasást”, mondja például a strandoló édesanya az *És én?* című novellában. Az olvasás, de akár az írógépelés és a főtt kukorica elfogyasztásának képei úgy íródnak egymásra, hogy kiugranak ugyan a szövegtestből, mégis a természetesség érzetét keltik. Ezek a gyakran szívmengető, néhol bizarr (a meddő házaspár úgy szeretne fotózkodni a szomszéd gyerekével, hogy a nő a csupasz melléhez tartja a csecsemőt) vagy rezginált („Elkeserít, hogy a munkatársaim rám vonatkozó észrevételei rendszerint pontosak, a következtetései mégis helytelenek.”) részletek ugyanis a szereplők belső világának szerves részeit képezik. Az edző fejben állandóan számol, a foltos nyakú játékbabával együtt élő nő testén is foltok jelennek meg, valaki bedugja az öklét a szerelme fenekébe, de aztán nem csinál semmit, másvalaki „egyszer aktus közben kinyit[ja] a szemét”.

Szvoren nem megmutatja azt, hogy hogy élnek a különféle emberek, tanárok, orvosok, a rongyszedők, a nővérek, a kétkezi munkások, a hajléktalanok, a vegyes házasságban élők, a kitelepedettek stb., hanem belemászik a szereplői agyába, a legintimebb gondolataikba, majd úgy ír róluk, mintha ők maguk szólnának meg. Ha tetszik, hangot ad nekik anélkül, hogy kommentálná vagy egyáltalán reflektálna mindarra, amit ezekben az elképzelt vagy megtalált életekben megtalálni vélt. A novellákat áthatja a részletes és nyitott figyelem, ahogyan pontosan jelennek meg az egyes világekhoz tartozó kifejezések, szakszavak vagy tipikus tárgyak nevei, miközben az író soha nem tesz úgy, mintha ezek a szövegek nem a sajátjai volnának. A látzólag érzéstelen, szikár mondatok a riporter noteszbe firkált jegyzeteit is megidézik: a végső szöveg pedig óhatatlanul magán hordozza a megfigyelő kézjegyét. Egyszerre vagyunk kint és bent: a legváltozatosabb világok legmélyebb bugyraiban és ol-

vasóként mindig ezeknek a világoknak a túloldalán. Ott a figyelő tekintet, az íróé és az olvasóé, amely lehet bármilyen visszafogott és nyitott, mégis létező. Ha Svzoren nem tudná, hogy néz, akkor nehezen tudnám elfogadni a megmutatott borzalmak és gyötrelmek leírását – így viszont a reflexió mindig az írói perspektívára vonatkozik, soha nem a történetekre magukra. Ezek a szövegek tehát ugyanannyira szólnak a társadalom mindenféle alakjairól (néha ezek az alakok hozzánk közelebb, máskor a feltételezett környezetünkől nagyon távol állnak), ahogyan a szerző(i)ségről.

A Svzoren-novellák sokszínűségének egy másik vetülete a szexualitást és párkapcsolatokat illeti. Bármilyen kontextusról is legyen szó, ezek a történetek mindig nagyon személyes, emberi kapcsolatokról készült közelképek. A közelséghez pedig rendszerint kapcsolódik valamilyen intimebb együttlét, tabuként (a pedofíliával meggyanúsított tornatanár ne csinált semmit, de érzett valamit), tabuszegésként (nemegyszer a feleség megcsalása egy férfival) vagy az élet velejárójaként, közönséges részletként (az orvos feljegyzései az asszisztens iránti vágyairól a noteszében). A történetek egyik legvonzóbb aspektusa, hogy gyakran nem tudni, de legalábbis nem midnig derül ki egyértelműen, hogy milyen neműek – ahogyan a korukat sem tudjuk mindig – a szereplők. Máskor pedig, ahol egyértelmű jelzés van például az egyneműsége (ilyenek például a Witman lányok), akkor az nem egyértelmű, hogy milyen jellegű kapcsolatról van szó. Az egyes szám első személyű elbeszélésmód, illetve a magyar nyelv sajátos neutrális szerkesztettsége és a párkapcsolatokat illető szóhasználat is segíti Svzorent abban, hogy elbizonytalanítsa mind a szereotíp nemi szerepeket, mind pedig a párkapcsolatokat illető előfeltevéseinket.

Néha vissza-vissza kell térnem a novella elejére, ha valamire a szöveg közepén derül fény: az egyenes vonalú történetvezetés ellenére ezek az írások bonyolult hálózatokként működnek. Szinte háromdimenziós terük van, ahol az idő egyszerre halad előre és áll minduntalan, történik horizontálisan és vertikálisan. Ebben a sűrű szövetben ezek a környörtelen életek sajátosságosan esztétikus formát kapnak – elborzadunk és gyönyörködünk. Majd ismét elborzadunk, hogy gyönyörködtünk. Furcsa, nyugtalanító hatás.